

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 053 «Психологія»
за освітньою програмою «Психологія»
на тему: «Психологічні особливості девіантної поведінки підлітків»

Виконавець:

студентка денної форми навчання

Корженко Вікторія Олегівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

к. психол. н., ст. викладач

(науковий ступінь, вчене звання)

Яцишина Анастасія Миколаївна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження: Цілісність суспільства, його розвиток, вдосконалення і перетворення забезпечується відтворенням соціальної структури, громадських зв'язків і відносин кожним новим поколінням. Важливу роль в реалізації функції громадського репродукування виконує підростаюче покоління, що є потенціалом трудового і популяційного ресурсу України. А тому забезпечення соціального і морального здоров'я підлітків відноситься до числа найважливіших державних завдань.

Будучи найбільш динамічною соціальною групою населення, підлітки швидше сприймають суспільні зміни, зазнаючи суттєвих деформацій в своїх інтересах, поглядах, культурі, засвоюють як позитивні, так і негативні їх зразки. Проблеми соціального становлення підлітків як суб'єктів суспільного відтворення в переломні моменти історії, в умовах складних і суперечливих соціально-політичних процесів в країні загострюються.

В умовах переходу українського суспільства до ринкових відносин відбулися зміни в економічній, політичній, соціальній сферах. Змінився спосіб життя і поведінки більшості населення. Поряд з позитивними змінами виявився ряд гострих соціальних проблем, які безпосередньо впливають на становлення молоді. Відторгнення значної частини молодого покоління зі сфери уваги сім'ї, руйнування єдності простору соціалізації, погіршення положення дітей, зниження можливостей держави щодо їх життєзабезпечення та розвитку привели до різкого збільшення девіації в підлітковому середовищі в останні десятиліття.

Зростання відхилень у поведінці, поширення алкоголізації та наркоманії, жорстокість скоєних злочинів, викликають особливу тривогу громадськості, перед усім, тому, що вони супроводжуються негативними наслідками – біологічною, генетичною та соціальною деградацією особистості, посилюють дезінтеграцію підростаючого покоління в суспільство. Масштаби даного явища можуть становити загрозу національній безпеці країни.

Самим тривожним є те, що підліткова девіація характеризується постійністю і небажаним динамізмом: в сферу протиправної діяльності втягується все більше молодих людей, які об'єднуються для скоєння злочинів, число яких неухильно зростає. Об'єктивними підставами, що актуалізують вивчення девіантної поведінки підлітків являється зростання кількості та різноманіття деструктивних форм девіацій; омолодження і фемінізація суб'єктів девіації; порівнянність кримінальної активності малолітніх правопорушників зі злочинністю дорослих; збереження негативних тенденцій в соціальній, економічній, духовній сферах суспільства, що дозволяє робити прогнози

подальшого зростання відхилень і те, що заходи держави, реалізація профілактичних програм не забезпечують зниження соціальних патологій.

У такій ситуації найбільш актуальними і соціально значущими завданнями стає стримування зростання підліткової девіації, підвищення ефективності превентивних заходів. Викликає виправданий інтерес виявлення особливостей підліткової девіації, зумовленої вихованням, особистісними, соціально-груповими, психологічними та іншими характеристиками.

Окреслена в межах даного дослідження проблематика була предметом дослідження: К. Аудмайера (проблематика булінгу), А. Бандури, Р. Уолтерс (підліткова агресія), О. Баранова (прояв девіацій у підлітковій субкультурі) та ряду інших дослідників. Актуальною являється потреба у формуванні нового соціального дискурсу, що відображає основні особливості і тенденції, причини та фактори підліткової девіації, стратегію профілактичної роботи в сучасному суспільстві, що трансформується.

Згідно з цим назріла необхідність в комплексному вивченні і соціологічному обґрунтуванні сутності девіантної поведінки, заснованій на нових дослідницьких підходах.

Об'єкт дослідження – девіантна поведінка підлітків.

Предмет дослідження – психологічні фактори девіантної поведінки дітей підліткового віку.

Мета дослідження – визначити психологічні особливості девіантної поведінки підлітків.

Завдання дослідження:

1. Визначити суть девіантної поведінки та концептуальні підходи до її визначення.

2. Розглянути причини виникнення девіантної поведінки підлітків.

3. Проаналізувати особливості корекції девіантної поведінки підлітків.

4. Здійснити емпіричне дослідження девіантної поведінки підлітків.

Методи дослідження. Для того, щоб вирішити поставлені завдання та перевірити гіпотезу використовувався комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного методів:

– оглядово-аналітичні і теоретичні (аналіз літератури);

– психологічні (психодіагностичні і психолого-педагогічні методики: Багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (підлітковий варіант); Опитувальник агресивності Басса-Дарки; Тест на тривожність Спілбергера-Ханіна;

– математико-статистичні методи (Statistica 6.0.).

Обсяг і структура роботи. Випускна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

Загальний об'єм роботи –91 сторінка, робота проілюстрована 7 малюнками та 8 таблицями, містить 3 додатки. Список використаної літератури містить 53 джерела.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У першому розділі «Девіантна поведінка підлітків, як соціально–психологічна проблема» розкрито наступні питання: сутність девіантної поведінки та концептуальні підходи до її визначення; причини виникнення девіантної поведінки підлітків; сутність та зміст корекції девіантної поведінки підлітків.

У другому розділі «Емпіричне дослідження девіантної поведінки підлітків» описано організацію дослідницької роботи та обґрунтовано вибір діагностичних методик; розкрито результати проведеного дослідження в яких доведено вплив стосунків у сім'ї, а саме висунуте на початку дослідження припущення, що підлітки, які пережили розлучення батьків, матимуть більш низьку самооцінку, рівень домагань і вищий рівень тривожності, агресії і дратівливості, ніж підлітки, що виховуються в повних сім'ях, а отже підлітки з неповних сімей матимуть більшу схильність до девіантної поведінки; наведено рекомендації по психокорекції тривожності у підлітків з неповних сімей.

В результаті емпіричного дослідження виявлено наступне: діти з неповних сімей схильні орієнтуватися на групову думку, потребують підтримки, схвалення з боку оточуючих, у дітей з неповних сімей відзначається висока агресивність, більш високий рівень фрустрації, велика ситуаційна тривожність, песимізм по відношенню до власного майбутнього, хлопчики з неповних сімей відрізняються зниженим інтересом до навчання і відсутністю мотивації до отримання знань, дівчатка з неповних сімей схильні висловлювати активно негативні емоції з можливістю прояву фізичної агресії, несприятлива атмосфера в сім'ї впливає на психоемоційний стан дітей, внаслідок чого у них виникає підвищена тривожність.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Здійснюючи дослідження соціально–психологічних чинників, що визначають девіантну поведінку підлітків ми встановили, що з психолого–педагогічної точки зору девіації, або відхилення в поведінці, розглядаються як флуктуації в природі, мутації, що являються універсальною формою, способом мінливості, адаптації. Встановлено, що девіантній поведінці підлітків сприяє їх особистісна незрілість, яка не дозволяє їм повною мірою відчувати самоповагу, самостійно долати проблеми, знаходити конструктивні рішення і домагатися

успіху в житті. Крайня нестійкість інтересів, залежність від думок і точок зору оточуючих людей, високий ступінь сприйнятливості до негативного соціального досвіду взаємодії з оточуючими – характеризують незавершеність первинної соціалізації підлітків, що також зумовлює високий ризик девіації.

2. Визначено, що соціально–психологічні чинники, які обумовлюють девіантну поведінку можна розподілити за кількома основними напрямками. До першої групи належать фактори, обумовлені негативними стосунками в сім'ї: конфліктний характер батьківсько–дитячих відносин; несприятливий соціально–психологічний клімат у сім'ї; орієнтованість підлітка на авторитетного члена сім'ї, що має кримінальний досвід; недоліки виховання, що блокують потреби підлітка в самореалізації; емоційне відкидання, відстороненість батьків від проявів тривожності і інших глибоких переживань дитини.

Другу групу утворюють чинники, обумовлені низьким рівнем взаємодії педагогів, шкільних психологів, співробітників соціальних служб: недостатня психологічна компетентність суб'єктів освіти в сфері профілактики девіантної та делінквентної поведінки неповнолітніх; відсутність комплексного підходу до профілактики негативних психічних станів в індивідуальній роботі з проблемними підлітками. До третьої групи факторів, що сприяють формуванню відхилень у поведінці відносяться умови соціального мікро– і макросередовища. Одним з найбільш істотних параметрів соціальної детермінації девіантної поведінки є процес формування Я–концепції особистості неповнолітнього, обтяжений деформацією уявлень про власні статусно–рольові диспозиції, психологічні ролі, зміщення вектора стереотипів і установок (включаючи моральні). В результаті поступово змінюється характер сприйняття і дотримання прийнятих у суспільстві моральних і правових норм.

3. Вивчаючи особливості організації роботи з соціальної адаптації дітей з девіантною поведінкою за кордоном, ми зупинилися на вивченні досвіду США, Великобританії, Польщі, Швеції та Німеччини. Досліджені матеріали по превентивно–ресоціалізаційним системам США і Великобританії демонструють застосування в них передових психолого і ресоціалізаційних технологій, які умовно розбиті на рівні: перший вищий рівень – державний, який передбачає розробку і реалізацію державних програм щодо соціалізації особистості, адаптації її до сучасного суспільства, а також профілактику девіантної поведінки з використанням всіх сучасних психолого–педагогічних і соціальних технологій, створених на основі теорій девіантної поведінки. Сюди входять закони і постанови, прийняті на урядовому рівні. Реалізація державних програм проводиться із залученням законодавчої влади, правоохоронних органів, міністерств освіти та охорони здоров'я.

Другий рівень – рівень окремих штатів і графств як суб'єктів держави – це розробка конкретних профілактичних і ресоціалізаційних технологій на основі прийнятих на державному рівні програм, які враховують соціально–економічні особливості певного штату або графства, що фінансуються з бюджетних коштів даного штату або графства, а також практична реалізація цих програм і технологій спеціально створеними соціальними центрами. Третій рівень – муніципальний – передбачає розробку профілактичних заходів з урахуванням специфіки місцевих органів самоврядування, конкретних шкіл, коледжів, виробничих, комерційних та інших об'єднань, які знають локальні умови конкретного регіону.

Аналізуючи досвід Польщі ми встановили, що в даній країні до роботи з дітьми, які вступили в конфлікт з законом, підключаються куратори (педагоги, соціальні працівники, психологи або юристи). Куратори здійснюють координаційний зв'язок між різними структурами: школою, сім'єю, соціальною службою, поліцією, медичними установами. Робота куратора включає: 1.Складання звіту про особу підлітка і ситуації в сім'ї за дорученням судді. Для цього куратор відвідує сім'ю підлітка і розмовляє з підлітком і членами сім'ї. Звіт містить аналіз ситуації і рекомендації щодо допомоги або заходів виховного характеру. У 90% випадків суддя слідує рекомендаціям куратора. 2.Здійснення контролю за поведінкою дитини за рішенням суду. Куратор відвідує сім'ю, школу, місце роботи підлітка і регулярно представляє звіти судді (у вирокі вказується, як часто повинні складатися подібні звіти; наприклад, кожні два тижні або раз в два місяці).

4. Аналізуючи зміст і форми соціально–педагогічної роботи з підлітками поведінка яких не відповідає загальному стандарту в Україні ми встановили, що напрямки соціальної роботи з групами девіантної поведінки, які реалізуються державними органами та організаціями, включаючи центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді являються наступні: попередження девіантної поведінки; соціальна підтримка та реабілітація дітей та молоді з девіантними станами поведінки; розробка спільних програм та спільного плану дій щодо здійснення конкретних етапів роботи з неповнолітніми.

Аналіз служб, що беруть участь у роботі з девіантними дітьми, дозволив виявити наступні організації, установи та фонди та визначити функції, дії або види робіт, що виконуються фахівцями, які працюють у них: загальна соціально–педагогічна робота з дітьми, схильними до девіантної поведінки, проводиться в державних навчальних закладах, позашкільних навчальних закладах. У неспеціалізованих закладах народної освіти та позашкільних нешкільних навчальних закладах (центри позашкільної роботи, клуби за місцем проживання тощо). Соціально–педагогічна робота з дітьми та підлітками з девіантною

поведінкою координується і проводиться психологічними службами, соціальними педагогами, педагогами–організаторами.

5. У рамках проведення емпіричного дослідження нами було висунуті наступні припущення: підлітки, що пережили розлучення батьків, матимуть більш низьку самооцінку, рівень домагань і високий рівень тривожності, агресії і дратівливості, ніж підлітки, що виховуються в повних сім'ях, а отже підлітки з неповних сімей будуть більш схильними до девіантної поведінки. З огляду на що з метою попередження розвитку девіацій доцільною являється розробка програми попередження даної поведінки на основі даних факторного аналізу.

У дослідно–експериментальному дослідженні брали участь підлітки у віці від 13 до 15 років (всього 53 школяра). З них: дівчаток – 18, хлопчиків – 35 осіб. Середній вік підлітків – 14 років.

За результатами тестування ми виявили наступне: діти з неповних сімей схильні орієнтуватися на групову думку, потребують підтримки, схвалення з боку оточуючих; у дітей з неповних сімей відзначається висока агресивність, більш високий рівень фрустрації, велика ситуаційна тривожність, песимізм по відношенню до власного майбутнього; хлопчики з неповних сімей відрізняються зниженим інтересом до навчання і відсутністю мотивації до отримання знань; дівчатка з неповних сімей схильні висловлювати активно негативні емоції з можливістю прояву фізичної агресії; несприятлива атмосфера в сім'ї впливає на психоемоційний стан дітей, внаслідок чого у них виникає підвищена тривожність.

В контексті нашого дослідження, на основі виявлених факторів нами було розроблено програму по зниженню тривожності у підлітків з неповних сімей «Пізнай себе», яка представляє собою комплекс вправ направлених на створення умов для зниження тривожності до рівня «норми», відповідного віку з метою попередження розвитку девіантної поведінки.

Таким чином мета та завдання дослідження є досягнутими.